

Quan la unió fa la força. El Braç Militar, el Consell de Cent i la defensa de Barcelona, 1684-1714

Eduard Martí *

El 1684 el Braç Militar estava dolgut: el Consell de Cent i la Generalitat no l'havien informat de les cartes que anaven a escriure al monarca demanant ajuda per la situació militar del Principat.¹ L'episodi mostra que en aquell moment era considerat pels altres dos comuns com una institució secundària en la direcció política del país. Vint anys més tard el panorama havia canviat notablement. El 1704, en plena Guerra de Successió, el Consell d'Estat estava convençut que el Braç Militar «era la parte más poderosa» de la Conferència dels Tres Comuns,² i el 1706 Josep Alós no dubtava a afirmar el lideratge polític del Braç Militar que, «por ser de personas ilustres y nobles, sigue la ciudad en su Consejo de Ciento».³ Què havia succeït? La clau per interpretar el canvi és el paper exercit per l'Estament Militar en la defensa del Principat i de la ciutat de Barcelona a les guerres de la darrerria del segle XVII, que va anar produint una forta comunió d'interessos entre el Consell de Cent i el Braç Militar, enfrontats amb uns diputats cada vegada més debilitats i en ple procés de minoració política.⁴

L'objectiu d'aquesta ponència és aprofundir en l'activitat militar del Braç durant aquells anys per mostrar tres realitats. Primerament, que la implicació tan gran de la noblesa en la defensa de la capital, molt més que la Diputació, va enfortir els vincles amb el Consell de Cent i és a la base del seu nou lideratge polític. En segon lloc, que els continuats atacs a Barcelona van ser la causa que, per tal de coordinar millor la defensa, entre les institucions polítiques apareguessin noves formes d'organització, entre les quals destaca la Conferència dels Tres Comuns, que va jugar un paper cabdal en la política dels temps anteriors a l'Onze de Setembre. Finalment, que aquests canvis polítics eren una manifestació de les transformacions que estava experimentant la classe dirigent catala-

* Aquesta ponència s'insereix dins del «Grup d'estudi de les institucions i de les cultures polítiques (segles XVI-XX)» (2014 SGR 1369) dirigit pel professor Joaquim Albareda.

1. ACA (Arxiu de la Corona d'Aragó), *Llibre de Deliberacions de Braç Militar*, G-69, vol. 4, f. 131r. D'ara en endavant el citarem com LBM, indicant només el volum. *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1994-2008, vol. 8, pàg. 714. D'ara en endavant el citarem com DGC.
2. La citació: AHN (Archivo Histórico Nacional), Estado, ll. 272, exp. 46, 11-X-1704. Sobre la Conferència dels Tres Comuns: Eduard MARTÍ, *La Conferència dels Tres Comuns (1698-1714). Una institució decisiva en la política catalana*, Vilassar de Mar, Fundació Ernest Lluch, 2008.
3. Josep Maria GAY, *El corregidor a Catalunya*, Madrid, Marcial Pons, 1997, pàg. 755.
4. Sobre el primer aspecte: Francisco MORALES ROCA, «Privilegios nobiliarios del Principado de Cataluña. Reinado de Carlos II 1665-1700», *Hidalguía*, 153 (1979), pàg. 177-201. Sobre el segon: Eduard MARTÍ, «La Diputació del General sota Felip V i Carles III, l'Arxiduc (1700-1714)», dins DDAA, *Historia de la Generalitat de Catalunya. Dels orígens medievals a l'actualitat, 650 anys*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2011, pàg. 221-241, esp. pàg. 233-239.

na. En síntesi, veurem que, sota un context de crisi generalitzada de la noblesa, el Braç Militar de Catalunya va desenvolupar una identitat fonamental en la defensa de les Constitucions.

Antecedents

Quan parlem del Braç Militar ens referim al Braç “laic”, netament diferent del que es reunia a les Corts. Creat el 1602 per Onofre d’Alentorn, es va dotar d’uns mecanismes de govern equivalents als que tenien els comuns de la Ciutat i la Diputació.⁵ Cal situar la seva aparició dins el context de crisi de la noblesa a final del segle XVI,⁶ amb la migració progressiva cap a la ciutat per buscar noves formes d’influència política. Aquesta crisi, segons Amelang, «animó a la clase alta a cerrar filas y formar un ‘gremio’ único y permanente cuya tarea principal consistía en evitar otras usurpaciones de sus privilegios».⁷

Sens dubte, durant els primers anys la defensa dels membres de l’estament va ser una de les principals preocupacions del Braç,⁸ però ben aviat les qüestions de caire militar adquiriren un gran protagonisme. Recentment hem pogut mostrar que el 43% dels temes que va tractar l’estament de la noblesa entre 1623 i 1699 feien referència a qüestions militars, mentre que un 32% eren relatives al trencament de les constitucions.⁹

Dins de les qüestions militars, tenien una especial rellevància les relatives a la defensa de Barcelona, on les actuacions dels nobles foren molt anteriors a la constitució del Braç. El 1542, per posar un exemple, trobem la creació de cinquantes per reparar els fossar de la muralla dirigides per membres de la noblesa.¹⁰ Tres anys més tard, el gener de 1545, es designava un bon nombre de nobles per a dirigir la vigilància de les muralles de la ciutat en absència del virrei.¹¹ En aquests casos, era el Consell de Cent qui confegia les llistes de persones que participarien en les feines de reparació i vigilància. Amb la creació del Braç Militar el 1602 la dinàmica va canviar i va ser l’estament mateix el responsable dels nomenaments.

A grans trets, l’activitat de la noblesa en la defensa de la ciutat documentable a través del *Llibre de Deliberacions* es va manifestar en cinc grans àmbits: repa-

5. Eduard MARTÍ, *El Braç Militar de Catalunya, 1602-1714*, Fundació Congrés de Cultura Catalana, en premsa. Una primera aproximació es pot trobar a Eduard MARTÍ, *La classe dirigent catalana*, Barcelona, Fundació Noguera, 2009, pàg. 71-110.
6. Xavier TORRES, *Els bandolers, s. XVI i XVII*, Vic, Eumo, 1991, pàg. 88 i s. Albert GARCÍA ESPUCHE, *Un siglo decisivo. Barcelona y Cataluña 1550-1640*, Madrid, Alianza, 1998.
7. James AMELANG, *La formación de una clase dirigente. Barcelona, 1490-1714*, Barcelona, Ariel, 1986, pàg. 98.
8. En són una bona mostra: l’oposició a la pragmàtica dels pedrenyals el 1603, el 1613 (*DGC*, 3, pàg. 450, i 4, pàg. 380) i el 1619 (*Dietari del Antic Consell Barceloní*, Barcelona, Ayuntamiento de Barcelona, 1982-1975, vol. 9, pàg. 183. D’ara en endavant *DACB*); les queixes del Braç pels abusos sobre els nobles de la Unió d’Armes de 1606 (*DACB*, 8, pàg. 285, 306, 314, 531 i 558); l’oposició a l’enderroc de cases dels membres de l’estament el 1617 (*DGC*, 4, pàg. 286); la defensa de l’exempció de pagar l’impost de la Ciutat el 1619 (*DACB*, 9, pàg. 423-424); i la protesta per empresonaments injustificats el 1624 (*LBM*, 1, f. 4r, 8v i 16-18).
9. MARTÍ, *El Braç Militar de Catalunya...*, en premsa.
10. *DACB*, 4, pàg. 115.
11. *DACB*, 4, pàg. 158.

ració de les muralles,¹² suport per controlar els avalots populars,¹³ vigilància de les portes de la ciutat, tant per perill de pesta com per seguretat,¹⁴ i direcció de les esquadres nocturnes o rondes de nit.¹⁵

El paper director dels membres de la noblesa en el reforçament de les muralles esdevingué un element clau per animar la resta de la població. El 1636 el Consell de Cent demanava al Braç la participació dels nobles «per a que ab son exemple alenten y den ànimo als demás ciutadans»;¹⁶ una imatge que no havia canviat seixanta anys més tard, com ho constata el virrei Villena el 1696.¹⁷ En algunes ocasions, la implicació es feia freq a freq amb d'altres estaments, com ara el 1642, quan els estudiants eclesiàstics reforçaren la mitja lluna del Portal Nou, els mercaders el Portal de Mar i els nobles el Portal de l'Àngel.¹⁸ El fet resulta rellevant, ja que ens mostra que la noblesa se situava com un comú més, com ho manifesta especialment la participació en la vigilància de les portes de la ciutat en els moments de perill de pesta o malaltia greu: com es deia el 1665 «això era un negoci que toca a tots y en benefici comú» i calia que es fes «per persones a qui es tingue lo degut respecte».¹⁹ El prestigi dels membres de la noblesa era un element clau, especialment visible en les rondes nocturnes o en la direcció de les esquadres que la Ciutat creava per a assegurar la quietud als carrers en els moments de perill. Ja dins l'època que estudiarem més detalladament, el 1693, els consellers protestaven perquè el Braç no havia nomenat caps per a totes les esquadres, que «apareixien poc autoritzades [...] si no eren capitanejades com les demás per persones del gremi militar».²⁰ També en aquesta etapa final, s'hi pot afegir un altre servei de l'Estament a la ciutat: la cessió de carrosses dels seus membres per a transportar gra.²¹ Que aquesta prestació esdevingué prou habitual, ho mostra que en una petició de carrosses el 1707 es digués que es feia «conforme en altres casos se ha estilat».²²

El tombant de final de segle

Les actuacions del Braç Militar a la ciutat de Barcelona van fer un tomb fonamental a partir de 1684, quan la situació bèl·lica va esdevenir un factor determinant en

12. Dates de les actuacions del Braç Militar per a millorar les fortificacions: 22-XII-1625, 5-VII-1636, 6-II-1642, 11-VI-1642, 27-III-1692, 29-VI-1693 i 27-I-1694.

13. Dates de les actuacions del Braç Militar per a calmar la població: 11-IV-1624, 6-XI-1629, 28-IV-1688 i 11-VIII-1691.

14. Dates de les actuacions del Braç Militar en la vigilància de les portes de la ciutat. Per perill epidèmic: 11-IX-1631, 11-VIII-1656, 3-II-1665 i 28-VIII-1676. Per amenaces contra la seguretat: 24-IV-1632, 13-VII-1640 i 19-VI-1654.

15. Dates de les esquadres i rondes nocturnes: 26-VIII-1640, 20-VI-1684, 1-VII-1691, 23-V-1693 i 24-V-1694. Sobre aquestes esquadres, que Xavier Hernández anomena "esquadres de la quietud", vegeu Francesc RIART (*et alii*), *La coronela de Barcelona, 1705-1714*, Barcelona, Rafael Dalmau, 2010, pàg. 27-28.

16. *LBM*, 1, f. 164r.

17. *LBM*, 5, f. 110r.

18. *LBM*, 1, f. 389r.

19. *LBM*, 3, f. 132v.

20. *LBM*, 4, f. 13v.

21. Dates: 10-V-1678, 27-VI-1684 i 11-VIII-1691.

22. *LBM*, 8, f. 147r.

les relacions entre les institucions catalanes i la Monarquia.²³ A la Guerra d'Holanda de 1673-1678 seguí la Guerra de Luxemburg el 1684 i la Guerra dels Nou Anys entre 1689 i 1698. Barcelona va ser bombardejada el 1684, el 1691, el 1694 i el 1697 i va haver-hi perill de setge el 1692, el 1693 i el 1695. També es va produir per aquells anys la Revolta dels Gorretes de 1687-1689.²⁴ No podem aturar-nos a analitzar les conseqüències que tingué això en els allotjaments,²⁵ ni en com la qüestió va afectar les relacions entre la Corona i les institucions catalanes.²⁶

En aquest context bèl·lic el Braç Militar es va configurar com una institució cada vegada més influent en la vida política del país, manifestació de la qual va ser l'envigoriment dels seus vincles amb el Consell de Cent a partir de 1685,²⁷ un cop superades les desavinences pel tractament que havien de rebre els ambaixadors.²⁸ A banda de compartir més informació, entre 1691 i 1694 la Ciutat va demanar tres vegades que el Braç enviés cartes al rei a través de l'ambaixador dels consellers, mentre que la Diputació només ho féu en una ocasió.²⁹ El juny de 1693, enmig del perill d'un nou bombardeig de la ciutat, el Consell de Cent va proposar que dos membres del Braç Militar participessin de les reunions amb la Novena de Guerra i votessin igual que els altres membres de la mateixa excepte en els temes que no fossin militars.³⁰ A final de juliol del mateix any, es produïa la situació inversa. Tement l'arriba de l'armada francesa, es decidia d'escriure al virrei i, per agilitzar els temps, «se podrian servir los dits senyors ambaixadors [del Consell de Cent] conferir lo fet ab la present junta [del Braç Militar] i resoldre de conformitat lo que aparegue més convenient».³¹ Tot plegat ens mostra com el perill militar estava produint reunions “mixtes” entre membres de la noblesa i de la Ciutat.

D'altra banda, també en aquests anys –el 1685, el 1693 i el 1694– es reactivaren les conferències entre representants del Consell de Cent i del Braç Militar; mentre que fins el 1697 la Diputació no acceptà de reunir-se amb l'Estament nobiliari sota aquest format. En canvi, els diputats s'havien anat reunint amb el Consell de Cent en conferències des del 1656.³² L'actitud de menyspreu dels

23. Antonio ESPINO, «Catalunya durante el reinado de Carlos II. Política i guerra en la frontera catalana, 1679-1697», *Manuscrits*, 4-5 (1987); *Las guerras de Cataluña. El teatro de Marte. 1652-1714*, Madrid, EDAF, 2014; i «La monarquía hispánica, Cataluña y la Guerra de los Nueve Años», dins Carlos MARTÍNEZ SHAW (ed.), *Historia moderna, historia en construcción*, Lleida, Milenio, 1999, pàg. 477-495. Jaume DANTÍ, *Aixecaments populars als Països Catalans 1687-1693*, Barcelona, Curial, 1993. Joaquim ALBAREDA, «Catalunya a finals del segle XVII. La continuïtat de la revolta», dins DDA, *La revolució catalana de 1640*, Barcelona, Crítica, 1991, pàg. 291-317.

24. Joaquim ALBAREDA, «Entre França i Espanya: actituds dels grups dirigents catalans a la fi del segle XVII», *Pedralbes*, 13 (1993), pàg. 167-181.

25. Antonio ESPINO, «Ejército y sociedad en la Cataluña del antiguo régimen: el problema de los alojamientos (1663-1689)», *Historia Social*, 7 (1990), pàg. 19-38. El problema dels allotjaments va ser una preocupació constant durant tot el període. Vegeu les introduccions als volums 6 i 7 del DGC, a càrrec de Josep M. Torras Ribé i Jaume Dantí.

26. Sobre aquest tema, vegeu Eva SERRA, «La Generalitat de Catalunya entre 1652 i 1700», dins DDA, *Historia de la Generalitat...*, pàg. 199-220. També Jaume DANTÍ, «Pròleg. L'afebliment de la Generalitat. 1674-1689», dins DGC, 6, pàg. XVIII-XX.

27. Eduard MARTÍ, «L'assentament institucional del Braç Militar i les conferències dels comuns», *Recerques*, 68 (2014), pàg. 81-106.

28. LBM, 4, f. 238r.

29. Les cartes a través dels ambaixadors del Consell de Cent daten de 21-VI-1691 (LBM, 4, f. 799v), 20-VI-1693 (5, f. 35v) i 19-VII-1694 (5, f. 159v); i la carta a través de l'ambaixador de la Diputació (5, f. 824 i s).

30. LBM, 5, f. 14r.

31. LBM, 5, f. 85r.

32. Eduard MARTÍ, «Los orígenes de la Conferencia de los tres Comunes en la segunda mitad del siglo XVII», dins Isabel FALCÓN (coord.), *El compromiso de Caspe (1412), cambios dinásticos y constitucionalismo en la Corona de Aragón*, Zaragoza, Obra Social de Ibercaja, 2013, pàg. 477-483.

diputats envers el Braç va ser ben explícita el desembre de 1689, quan la Diputació es negà a tenir conferències amb la noblesa, cosa que sí feien el Consell de Cent i el Capítol.³³

Les primeres actuacions militars: 1684-1694

El juny de 1684 Barcelona va ser bombardejada dins el context de la Guerra de Luxemburg. A la primavera, quan el virrei va decidir de reforçar Girona, la capital restà desprotegida.³⁴ De bon començament, el Braç Militar es va posar a disposició del governador de la plaça i va crear una junta específica per a gestionar la defensa.³⁵ A petició del governador, el 23 de juny el Braç va fer una llista de 143 membres per guardar «los baluards i altres puestos» de la muralla.³⁶ Pocs dies després, el mateix cap demanava a l'Estament que prestés les carrosses dels seus membres per transportar gra des de la Garriga.³⁷ Mentre el Braç mantenia una correspondència fluida amb el governador, els dietaris de la Diputació i la Ciutat no mostren cap comunicació ni intercanvi d'informació amb l'organització nobiliària.³⁸

El setge del 1691 va ser molt diferent.³⁹ Com recorda Garcia Espuche, el bombardeig va generar en la població «un sentiment d'impotència i d'indefensió», al qual cal afegir «una por augmentada per amenaces com ara la presència de l'armada enemiga davant de Barcelona els anys 1692, 1693 i 1694».⁴⁰ Inicialment, el Braç, en actitud similar a la del 1684, va crear una junta específica dotada d'una gran autonomia,⁴¹ i a petició del virrei va nomenar persones per fer les rondes nocturnes.⁴² Però aquest cop el Consell de Cent va portar la iniciativa: abans que el virrei fes la petició de les esquadres al Braç, la Ciutat havia demanat el mateix als gremis.⁴³ Poc després, el 7 de juliol, el Consell de Cent informava el Braç Militar que estaria permanentment reunit i li demanava que també es mantingués reunit per coordinar-se millor i agilitzar la presa de decisions.⁴⁴

Feliu de la Penya ens ha deixat un bon testimoni del paper de la noblesa en la defensa de Barcelona.⁴⁵ Un cop iniciat el setge entre el 10 i el 12 de juliol, l'Estament Militar es va implicar tant en la vigilància dels murs com en l'extin-

33. MARTÍ, «L'assentament...», pàg. 99. En el cas de 1689 sabem que tant la Ciutat com el Capítol acceptaren de tenir conferències però desconeixem si es van reunir (*LBM*, vol. 4, f. 584r).

34. ESPINO, «Cataluña durante el reinado...», pàg. 51-60.

35. *LBM*, 4, f. 135r.

36. *LBM*, 4, f. 137-140.

37. *LBM*, 4, f. 139v.

38. *DGC*, 8, pàg. 714 i 724. *DACB*, XX, pàg. 455-459.

39. ESPINO, «Catalunya durante el reinado...», pàg. 119. Sobre el setge de 1691 vegeu: *BC* (Biblioteca de Catalunya), ms. 173, *Anales Consulares*, vol. II, f. 201-203; i Narcís FELIU DE LA PENYA, *Anales de Catalunya*, Barcelona, Base, 1999, pàg. 407.

40. Albert GARCIA ESPUCHE, *Barcelona entre dues guerres: economia i vida quotidiana 1652-1714*, Vic, Eumo, 2004, pàg. 150-151.

41. *LBM*, 4, f. 778r i 811r.

42. *LBM*, 4, f. 817-820.

43. *LBM*, 4, f. 811r. La planta de les esquadres creades pel Consell de Cent es troba a *DACB*, XX, pàg. 515-518. La documentació mostra que hi ha dues realitats diferents: les esquadres demanades pel Consell de Cent i les demanades pel governador.

44. *LBM*, 4, f. 824r.

45. FELIU, *Anales...*, pàg. 417. També: *LBM*, 4, f. 824 i s.; i *DACB*, XX, pàg. 456-458.

ció dels incendis. A petició del Consell de Cent –i no del virrei–, el dia 10 cedia els carros dels seus membres per al transport de farina,⁴⁶ i els dos comuns decidien d'escriure conjuntament a Carles II.⁴⁷ El dia 11 el Braç comunicava al governador que no disposava de prou individus per atendre tots els compromisos adquirits.⁴⁸ Aquesta gran activitat va prestigiar el Braç als ulls dels consellers, els quals, un cop finalitzat el bombardeig, li van demanar orientació sobre què més podia fer la Ciutat per a defensar Barcelona. Feien la petició convençuts que era el mitjà més adient «de encontrar lo acert»,⁴⁹ senyal prou evident que per a la Ciutat l'autèntic referent institucional ja no eren els diputats sinó la noblesa. Uns dies més tard, el 16 de juliol, els consellers demanaven de nou el patrocini del Braç per escriure al rei.⁵⁰

Voldríem fixar la nostra atenció sobre els esdeveniments del 1693 i el 1694 que, si bé van tenir una importància molt menor a nivell militar, no van ser percebuts d'aquesta manera per les institucions catalanes, que van posar en marxa nous mecanismes per a coordinar la defensa.

L'aparició de l'armada francesa a començament d'agost de 1693 davant Barcelona era una conseqüència directa de la capitulació de Roses el 10 de juny. Realment no va passar absolutament res: l'objectiu era «acercarse a Barcelona e intentar su rendición por miedo».⁵¹ La mobilització dels comuns va començar molt abans de l'arribada dels francesos. El 24 de maig els consellers tornaven a demanar ajuda al Braç.⁵² La reacció d'aquest va ser la mateixa que el 1691: informar al governador, oferir-se al Consell de Cent per a la direcció de les esquadres i crear una junta interna. Però a aquesta junta, a més, se li va encarregar la redacció d'uns apuntaments sobre què podia fer el Braç en la defensa. A banda d'establir la forma de les esquadres, els acords resultants foren: demanar l'entrega d'armes blanques als membres de la noblesa, rebutjar l'admissió de persones sense el vistiplau del Braç, treure la pólvora de les torres de la muralla, expulsar els gitanos de les rodalies de Barcelona i revisar l'estat de l'artilleria.⁵³ Es va demanar al governador i al Consell de Cent el vistiplau sobre aquests acords, i el governador, no sols els va aprovar, sinó que va demanar també que l'Estament ajudés en la guarda dels portals.⁵⁴

En definitiva, el Braç havia assumit un lideratge en la protecció de la ciutat que va anar en augment els dies següents. El Consell de Cent va protestar al Braç perquè a les esquadres que havia organitzat no havia tingut en compte els dels quarters de les Jonqueres, Pi i Casa de la Ciutat.⁵⁵ Per a solucionar-ho es va decidir de reunir representants dels dos comuns.⁵⁶ Eren les primeres conferències

46. *LBM*, 4, f. 826v.

47. *DGC*, 9, pàg. 192.

48. *LBM*, 4, f. 817r.

49. *LBM*, 4, f. 828r.

50. *LBM*, 4, f. 830r.

51. ESPINO, «Catalunya durante el reinado...», pàg. 133. FELIU, *Anales...*, pàg. 412-423.

52. *LBM*, 5, f. 7r.

53. Es calculava que per les esquadres hi havia 230 membres de l'estament mobilitzables i que es podien fer tornos diaris de 12 hores (*LBM*, 5, f. 10r).

54. *LBM*, 4, f. 10r.

55. *LBM*, 4, f. 13v.

56. Els assistents pel Braç van ser Joan Amat i el baró de Canyelles i per la Ciutat Jacinto Sagrera Xifré i Felip Ignasi de Alegre (*LBM*, 5, f. 10r).

que la Ciutat i el Braç tenien des del 1685. Durant els mesos de juny i juliol l'activitat del Braç va ser frenètica. A les continuades cartes que li escrivien els jurats de Girona i el virrei informant de la situació,⁵⁷ cal afegir la demanda de soldats per part del virrei, d'un nou donatiu per pagar un Terç i la implicació en la reconstrucció de la muralla.⁵⁸ Fins i tot es va demanar que el Braç proposés una terna de membres per a escollir un mestre de camp.⁵⁹ Però qui més va mostrar la seva confiança en l'Estament va ser el Consell de Cent, com ho posen de manifest que en tres ocasions demanés al Braç d'escriure conjuntament al rei, cosa que no va fer amb la Diputació,⁶⁰ o que els ambaixadors de la Ciutat es reunissin amb la junta plenària del Braç.⁶¹ Sens dubte tot això va suposar un nou pas en la unió dels dos comuns, amb la Conferència com a estructura política emergent.

La campanya del 1694 va accelerar el procés. La derrota militar de les tropes espanyoles no va ser molt diferent de la dels anys anteriors. El 10 de juny havia capitulat Palamós i el 29 de juny ho feia Girona.⁶² De fet, «es más que probable que Francia hubiese conquistado Barcelona de proponérselo».⁶³ Les notícies de la nova campanya francesa arribaren als comuns el 24 de maig, i el Braç repetí les actuacions inicials dels anys anteriors.⁶⁴ El 13 de juny el Consell de Cent va acordar d'afegir «altres persones nobles que no són del present consell» a la Vintiquatre de Guerra, reforçant així la influència de l'estament militar dins la institució municipal.⁶⁵ Entre el 24 de maig i el 30 de juny enviaren també un total de cinc missives conjuntes al monarca, xifra superior a les de 1691 i 1693.⁶⁶

Però sens dubte, l'element més rellevant va ser que de bon començament la Ciutat va demanar al Braç l'obertura de la Conferència per a coordinar la defensa, convençuda que «dit excelentíssim Bras lo aconsellaria lo que més convindria per aquesta fi, y cooperaria ab la present ciutat amb aquella conformitat y unió que en totas ocasions havia experimentat».⁶⁷ La Conferència es va reunir un total de 12 vegades,⁶⁸ i les seves competències van ser notablement més grans que el 1693. Va ser ella la que va donar el vistiplau a l'execució de les esquadres de la Ciutat i que cada una fos dirigida per membres del Braç. A més, va aprovar que els dos comuns escrivissin al rei informant de la situació.⁶⁹ També aleshores es va fer el primer intent d'una conferència de quatre comuns

57. *LBM*, 5, f. 14v.

58. *LBM*, 5, f. 19v, 31r, 34v, 52r i 63-67r.

59. *LBM*, 5, f. 46r. També cal valorar la implicació dels 23 membres del Braç que col·laboraven en la direcció dels Terços de la Ciutat, Diputació i altres unitats militars (f. 47r).

60. El 16, el 20 i el 31 de juliol (*LBM*, 5, f. 14r, 35v i 85r). Al *DGC* i al *LBM* no consta que es fes cap ambaixada als diputats.

61. *LBM*, 5, f. 85r.

62. ESPINO, «Cataluña durante el reinado...», pàg. 138 i 141.

63. ESPINO, «Cataluña durante el reinado...», pàg. 140.

64. És a dir, crear una junta específica i la formació de les esquadres. El Braç també estava ajudant en les obres del Baluard de Jonquieres (*LBM*, 5, f. 157r).

65. *DACB*, XXI, pàg. 153.

66. Es van enviar el 24 de maig i el 13, 19, 21 i 30 de juny (*LBM*, 5, f. 153r, 159v, 160r, 161v i 170v). Cfr. *DACB*, XXI, pàg. 153, 157 i 165, tot i que algunes tenen dates diferents.

67. *DACB*, XXI, pàg. 152.

68. En concret els dies 8, 11, 12, 13, 17, 21 i 30 de juny i 1 i 3 de juliol. En algunes ocasions van haver dues reunions el mateix dia (*LBM*, 5, f. 157 i s.).

69. *LBM*, 5, f. 161v.

que no va reeixir.⁷⁰ Novament, el gran absent aquests dies va ser la Diputació. Al llarg d'aquells mesos no hem trobat cap contacte rellevant entre ells, ni tan sols que els consellers demanessin el patrocini dels diputats en l'enviament de cartes a Madrid.⁷¹ Progressivament el Braç anava ocupant el lloc que li pertocava a la Diputació.

El setge de 1697 i el nou organisme director de la defensa

Les conseqüències de la dura campanya militar francesa sobre Catalunya el 1697 i la conquesta de Barcelona l'agost d'aquell any han estat àmpliament estudiades els darrers anys.⁷² L'efecte en l'imaginari de la població va ser notable, com ho mostren els nombrosos dietaris i memòries conservats.⁷³

El setge va començar la nit del 15 de juny, però era imminent feia dies: el 22 maig els diputats ja estaven fent plans per abandonar la ciutat en cas de setge.⁷⁴ La força de l'exèrcit francès (24.000 homes i més de 100 vaixells) va atemorir especialment la Diputació, fins al punt d'acceptar per primera vegada sostenir una Conferència dels Tres Comuns.⁷⁵ Tot i així, els diputats no resistiren la pressió i el 30 de maig abandonaren la ciutat.⁷⁶ Després de grans debats, la Cort va decidir que el virrei Velasco sortís també de Barcelona (5 de juny), de manera que el comte de Corzana i el príncep de Darmstadt esdevingueren els principals caps militars.⁷⁷ De bon començament els comuns s'oferiren a fer lleves, treure el pendó de Santa Eulàlia i formar la Coronela o el Terç de la ciutat, mesures aquestes dues últimes que van ser rebutjades per Velasco inicialment, tot i que després de la seva partida va permetre la Coronela.⁷⁸ Una gran part dels memorialistes, especialment Feliu de la Penya, Gaspart Mas i Pedro Comines, critiquen la descoordinació de la defensa (visible en el fracàs de les primeres sorti-

70. Eduard MARTÍ, *La Conferència dels Tres Comuns i el Braç Militar. Dues institucions decisives en el tombant del segle XVII*, Barcelona, Universitat Pompeu Fabra, 2008, tesi doctoral, pàg. 119-123.

71. Poc després del setge de 1691 la ciutat ho havia demanat a la Diputació (DGC, 9, pàg. 195).

72. Joaquim ALBAREDA, «L'impacte de la guerra dels Nou Anys a Catalunya. L'ocupació francesa de 1697», *Afers*, 20 (1995), pàg. 29-46; i *Els inicis de la Guerra de Successió a Catalunya (1700-1705)*, Bellaterra, UAB, 1990, tesi doctoral, 2 vol., pàg. 198-212. ESPINO, «Cataluña durante el reinado...», pàg. 176-191. GARCIA ESPUCHE, *Barcelona entre dues guerres...*, pàg. 160-162, afirma que entre el 15 de juny i el 10 d'agost Barcelona va rebre l'impacte d'unès 20.000 bombes i uns 100.000 tirs d'artilleria.

73. A banda de la informació que es pot trobar al *Registre de Deliberacions del Consell de Cent* (AHCB (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona), 1B-II, *Registre de Deliberacions*, 206), al Dietari (DACB, XXII, pàg. 148-221) i a la correspondència (AHCB, 1B-VI, *Lletres Closes*, 111 i 112), són de gran interès els relats de FELIU, *Anales...*, vol. III, pàg. 428-449, de Gaspart MAS i MONTAGUT, *Codern de la relació del siti de Barcelona tingut lo any 1697*, Barcelona, Seminari Conciliar de Barcelona, 1950, i de Pedro COMINES, *Relación diaria de lo sucedido en el ataque y asedio de Barcelona en 1697* (BC, F. Bonsoms, 211). A tot això caldria afegir els memorials *Escudo de Verdad*, redactat pels Tres Comuns al 1699 (BC, F. Bonsoms, 209) i *Manifestación en que se publican muchos y relevantes servicios* (BC, F. Bonsoms, 213). Altres fonts que aporten una informació menor però sovint rellevant són els següents Fullets Bonsoms: 2510, 2511, 5118 i 5119.

74. ACA (Arxiu de la Corona d'Aragó), Generalitat, *Registre de Lletres trameses*, N. 890, f. 207r. Un estudi detallat del setge: Miguel Angel SABIO, *El sitio y la ocupación francesa de Barcelona en el año 1697*, Bellaterra, UAB, 1989, tesi doctoral.

75. Aquesta conferència es va reunir en sis ocasions entre el 25 i el 29 de maig (MARTÍ, *La Conferència dels Comuns i el Braç Militar. Dues institucions...*, pàg. 123-129).

76. LBM, 5, f. 383r.

77. GARCIA ESPUCHE, *Barcelona entre dues guerres...*, pàg. 178, ha posat de manifest el lideratge que va tenir Darmstadt durant el setge.

78. ESPINO, «Cataluña durante el reinado...», pàg. 179-180.

Bombardeig marítim de Barcelona durant el setge de 1697. AHCB, R. 18132.

des que feren els assetjats), la falta d'armament i les poc eficaces mesures de Velasco per ajudar a la ciutat des de l'exterior.⁷⁹ El setge va durar fins l'11 d'agost, moment de signatura de les capitulacions. No són pocs els contemporanis que van remarcar el paper de l'Estament Militar. Segons Comines, la seva actuació va anar «más allá de sus obligaciones» i va «acreditar su nobleza a costa de los mayores peligros», encara que destaca que molts dels nobles van enviar els seus familiars fora de la ciutat.⁸⁰ Per la seva banda, el memorial *Escudo de la Verdad*, destacava que «la nobleza de Ciudad [...] se mantuvo toda dentro de la Plaza para animar con su exemplo al pueblo a su defensa».⁸¹

L'episodi de 1697 va segellar definitivament la unió entre la Ciutat i el Braç Militar. El 5 de juny els consellers van manifestar desig de reunir-se al mateix lloc que el Braç, perquè així «los dos comuns més de cerca podrian ocórrer al que es puga oferir».⁸² Quan el setge es va intensificar el 2 de juliol, consellers i membres de la Conferència es traslladaren efectivament a Sant Francesc, on s'havia instal·lat el Braç.⁸³ La documentació mostra l'actuació conjunta en les principals

79. FELIU, *Anales*, pàg. 438. També MAS, *Codern...*, pàg. 53, i COMINES, *Relación diaria...*, pàg.18-20 i 23.

80. COMINES, *Relación diaria...*, pàg. 15-16.

81. *Escudo de la Verdad*, pàg. 25. També FELIU, *Anales...*, vol. III, pàg. 431.

82. LBM, 5, f. 391v.

83. DACB, XXII, pàg. 186, i AHCB, 1B-II, 206, f. 174r.

decisions.⁸⁴ Ara bé, on es va veure de manera més clara la unió de voluntats va ser en el nombre de competències que va adquirir la Conferència dels Dos Comuns, convertit en l'autèntic organisme rector de la defensa de la ciutat. Les dades no permeten cap mena de dubte: entre el 23 de maig i el 9 d'agost, hi va haver un total de 44 reunions de la Conferència, de les quals 36 van ser entre la Ciutat i el Braç. En total va redactar uns 56 documents diferents,⁸⁵ entre memorials o "representacions", cartes, ambaixades, manuals d'instruccions, plantes de les esquadres, etc. No és possible de fer aquí un estudi detallat de tota aquesta actuació, però sí que en voldríem destacar els aspectes més rellevants.⁸⁶

Després de superar grans dificultats per qüestions de protocol,⁸⁷ a final de maig la Conferència va redactar una representació conjunta dels tres comuns al virrei proposant mesures per a la defensa de la ciutat. La Diputació s'oferia a fer l'leves i la Ciutat a treure el pendó de Santa Eulàlia, fet aquest últim indicatiu de la rellevància que atorgaven a aquest setge (les darreres vegades que s'havia tret havien estat el 1640 i el 1642). Davant la negativa de Velasco a acceptar els oferiments, la Conferència va decidir d'escriure un memorial al rei.⁸⁸ A més, va indicar al Consell de Cent que calia que es reunís amb Velasco per a insistir en la sortida del pendó de Santa Eulàlia.

Ara bé, el punt realment important d'aquells primers dies va ser el nomenament de Narcís Descatllar com a ambaixador dels dos comuns a Madrid. La proposta, feta a petició del Braç Militar i amb vistiplau de la Conferència, suposava una novetat institucional, ja que era la primera vegada que la Ciutat i el Braç compartien oficialment ambaixador. Amb anterioritat, els ambaixadors eren de la Ciutat o de la Diputació, i el Braç els aprofitava per als seus interessos: tant el 1672 com el 1691 el Braç va recórrer als ambaixadors de la Diputació per fer arribar al rei les seves súpliques;⁸⁹ mentre que el 1694 ho féu a través de l'ambaixador del Consell de Cent.⁹⁰ La Conferència va redactar les cartes per al rei i altres persones de la Cort, així com també el manual d'instruccions sobre com havia d'actuar Narcís Descatllar, qui no podia fer cap gestió «sense tenir expressa ordre dels excel·lentíssims consellers, excel·lentíssima Conferència, exceptuant d'aquesta prohibició el Braç Militar».⁹¹ Això mostra que la Conferència s'havia convertit ja en un comú més, al mateix nivell que el Braç i la Ciutat. Molt significativament, la Diputació estava absent d'aquesta darrera maniobra, ja que un dia abans del nomenament havia marxat a Vilafranca. De fet, el Consell de Cent li va demanar que nomenés un enviat, però la Diputació no ho va fer.⁹²

84. El 4 de juny el Braç va consultar a la Conferència la conveniència de fer una ambaixada al virrei (*LBM*, 5, f. 387v) Dies més tard, el 23 i 24 de juliol féu la mateixa petició al Consell de Cent (*LBM*, 5, f. 477r, i *DACB*, XXII, pàg. 193). La Ciutat també ho havia consultat al Braç el 24 de juny (*LBM*, 5, f. 419r).

85. En aquesta dada no compatibilitzem aquells escrits "repetits", és a dir, documents essencialment iguals però que s'enviaven a diferents persones amb entrades i finals personalitzats. Si els comptéssim la xifra arribaria a més d'un centenar.

86. Vegeu Apèndix 1.

87. Sobre els conflictes de protocol dins la Conferència vegeu MARTÍ, *La Conferència dels tres comuns...*, pàg. 70 i 270-271.

88. *AHCB*, 1B-II, 206, f. 140v.

89. *DGC*, 7, pàg. 482, i *LBM*, 4 f. 799r.

90. *LBM*, 5, f. 159r. Sobre els ambaixadors dels comuns, vegeu VÍCTOR FERRO, *El dret públic català. Les institucions a Catalunya fins al decret de Nova planta*, Vic, Eumo, 1987, pàg. 279 i 386; Manuel CALVO, «Embajadas y Embajadores de Barcelona enviados a la Corte en la segunda mitad del siglo XVII», *Pedralbes*, 13-1 (1993), pàg. 535-544; i Antoni SIMON, *Del 1640 al 1705. L'autogovern de Catalunya i la classe dirigent catalana*, València, Universitat de València, 2011, pàg. 73.

91. *AHCB*, 1B-VI, 111, f. 172.

92. *DACB*, XXII, pàg. 164.

Durant els dies següents, la Conferència es va implicar amb els consellers en la confecció de la planta de la Coronela, que es va posar en funcionament el dia 7, després de llargues discussions amb el virrei.⁹³ A la vegada, va aconsellar a la Ciutat d'adreçar un memorial a Corzana perquè tingués cura de l'aplicació de la justícia i dels càstigs, perquè es «lo únich medi per la quietud en esta tan apretada situació».⁹⁴ Amb el començament del setge, la seva actuació es va centrar en la comunicació amb Madrid així com en la vigilància de les accions militars. Entre el 13 de juny i el 9 d'agost, la Conferència va redactar un mínim de 18 cartes al rei i altres membres de la Cort, informant de l'evolució del setge i demanant ajuda.⁹⁵ Però com que la situació era cada vegada pitjor, va nomenar dos ambaixadors per al virrei amb l'objectiu de protestar per la ineptitud dels caps militars i d'exigir més atacs. La iniciativa va partir del Consell de Cent, que ho va encarregar a la Conferència.⁹⁶ Les persones escollides, el marquès de Rupit i don Antoni Oms, anaven en nom dels dos comuns (igual que Narcís Descatllar) i eren designats com a «embaixadors nomenats per la Excel·lentíssima Conferència».⁹⁷ Les missives que presentaren demostren que els dos comuns, a través de la Conferència, van exercir un autèntic control de l'actuació militar, ja que, a banda de criticar l'actuació de les tropes, exigien que Velasco informés «de l'estat y disposició del socorro, del número de gent se troba congregada a eix efecte y de altres circumstàncies quel's apareixerà».⁹⁸

El setge va tenir altres efectes sobre la població, entre els que destaquen «los continuos robos perpetrados por los soldados», denunciats a Corzana per la Ciutat i el Braç el 30 de juny en dues ambaixades diferents.⁹⁹ El capità general va demanar la formació d'esquadres per les nits, i la Conferència va proposar una forma de dur-les a terme per la Coronela i evitant les rondes amb els membres de la Reial Audiència, que suggeria Corzana.¹⁰⁰

A més, la Conferència es va preocupar de l'alimentació de les tropes, especialment cap al final del setge. El memorial *Escudo de la Verdad* constata que «la junta de la Ciudad i Brazo Militar» va acordar el socors als membres de la Coronela «con muchas cargas de vino, tocino y otros géneros de alivio»,¹⁰¹ i probablement també va tenir molt a veure en la organització de les «cortaduras» o línies de defensa dins el clos de les muralles.¹⁰² El moment decisiu va arribar a principis d'agost amb les

93. La complexa història d'aquests esdeveniments es pot seguir a través de: *AHCB*, 1B-II, 106, f. 148v i s.; *LBM*, 5, f. 155r i s.; i *DACB*, XXII, pàg. 170-173.

94. *DACB*, XXII, pàg. 171.

95. En general aquestes cartes van ser individuals, és a dir, diferents, una de la Ciutat i una altra del Braç. El registre de *Lletres Closes* constata que s'enviaren durant el setge 21 cartes al rei, 15 a la reina, 21 als diputats i 26 al virrei Velasco. En total 84 cartes diferents a les que cal afegir les dirigides a Narcís Descatllar (més de 25), a l'agent a Madrid (Magi Vilana Perlas), als diputats d'Aragó i València i als síndics de diferents viles de Catalunya, com ara Tortosa, Tarragona, Balaguer, Manresa o Vic. Tot plegat podem constatar més de 150 missives diferents, la major part de les quals sembla que van ser redactades per la Conferència (*AHCB*, 1B-VI, 111, f. 173-293, i 112, f. 1-26).

96. *AHCB*, 1B-II, 106, f. 166r.

97. *LBM*, 5, f. 423r.

98. *AHCB*, 1B-VI, 111, f. 232r i s. També: *LBM*, 5, f. 423v.

99. *LBM*, 5, f. 439.

100. El *Dietari del Consell* diu que la carta de resposta la va fer la Vint-i-quatrena de Guerra (*DACB*, XXII, pàg. 187). En canvi, el *Llibre del Braç Militar* diu explícitament que «la present junta comet la formació de esta resposta en escrit a les personas de la excel·lentíssima conferència» (*LBM*, 4, f. 172r).

101. *Escudo de la verdad*..., pàg. 30.

102. *Escudo de la verdad*..., pàg. 32.

negociacions sobre la capitulació. Entre el 30 de juliol i el 9 d'agost, la Conferència va redactar un total de 7 cartes al rei, Corzana, Descatllar i altres membres de la Cort protestant pels rumors de rendició i suplicant a Carles II que no se signessin les capitulacions de la ciutat.¹⁰³ Però ja no hi havia res a fer. El 7 d'agost arribaven les capitulacions per a l'aprovació dels comuns, cosa que succeí el dia 11.¹⁰⁴ Aquell dia finalitzaren les reunions dels representants dels comuns.¹⁰⁵

El lideratge de la Conferència dels dos comuns durant el setge de 1697 resulta evident. El memorial *Escudo de la verdad*, constata que «la Ciudad y el Brazo, en sus conferencias, fueron tomando las medidas y disposiciones que podían quitar las esperanzas a los enemigos».¹⁰⁶ El mateix Consell de Cent lloava el 12 d'agost «lo continuat treball i gran zel ab que ha ocorregut los senyors de la Conferència en la expedició y desempeño de la gravetat de tants y tan continuats negocis se han ofert».¹⁰⁷ Així, el setge de 1697 no només havia enfortit la unió entre els dos comuns, sinó que va suposar l'aparició d'un nou organisme rector amb amplis poders. Per aquesta raó, les conferències de 1697 resulten un fenomen “excepcional” dins el panorama institucional català, explicable per diverses raons. En primer lloc, per l'amplitud de poders que el Consell de Cent i el Braç Militar atorgaren a llurs representants en algunes ocasions. El 27 de maig la Ciutat donava capacitat per «reportar qualsevol ambaixada, axí a Sa Magestat com a qui convingui, despatxar qualsevol extraordinari i fer i executar aquelles diligències els apareixerà convenient»,¹⁰⁸ i una cosa ben similar havia fet el Braç uns dies abans.¹⁰⁹ Sembla que en la major part dels casos la Conferència va redactar els documents i cada comú els va validar. Això feia de la reunió dels representants dels comuns un organisme amb competències que s'anaren ampliant a mesura que passava el temps: nomenament d'ambaixadors, confecció dels manuals d'instruccions, cartes i memorials, etc. Fins i tot en el tema de les capitulacions, el Consell de Cent va voler encarregar a la Conferència «si se ha de respondre dites cartes y, en cas se hage de respondre, a qui se haurà de respondre».¹¹⁰

Un altre camp on es visualitza la preeminència de la Conferència sobre la resta de comuns va ser el conflicte del “sello”. Després d'un llarg debat, els comuns van decidir que, quan el virrei els enviés documents, aquests es portessin abans a la junta dels dos comuns i que fos ella la que obrís el segell, llegís el contingut i fes una còpia per cada un.¹¹¹ En aquesta línia argumental, resulta molt significatiu constatar que Narcís Descatllar tenia l'obligació d'escriure cada setmana «als excel·lentíssims consellers i a la excel·lentíssima conferència lo que passarà i lo que haurà de nou».¹¹² Encara més. La confiança que tenien el Braç i la Ciutat en llurs representants era tan gran que, quan aquests, el dia 12 de juny, van dema-

103. DACB, XXII, pàg.197-198. LBM, 5, f. 484-501.

104. Inicialment la Ciutat va encarregar la resposta a la carta de Corzana a la Conferència però el Braç no ho féu així (AHCb, 1B-II, 106, f. 195v; DACB, XXII, pàg. 203).

105. DACB, XXII, pàg. 214.

106. *Escudo de la verdad...*, pàg. 28.

107. LBM, 5, f. 511r.

108. AHCb, 1B-II, 106, f. 143r-v.

109. El 24 de juny (LBM, 5, f. 419v).

110. AHCb, 1B-II, 106, f. 195r.

111. AHCb, 1B-II, 106, f. 136-137.

112. AHCb, 1B-VI, 111, f. 173.

nar deixar d'assistir a les reunions per liderar la defensa com a capitans de la Coronela, els dos comuns els ho van prohibir. L'argument no deixa cap mena de dubte: «en la ocurrència y necessitat present se necessitat tant com en ningú altre ocasió continuar dites conferències», ja que «la present ciutat afiança ab las assertadas resolucions de dites conferencias lo major assert, tant en lo que té respecte al major servei de Sa Magestat com també a la major defensa i resguart de la present ciutat».¹¹³

Ningú no podia imaginar que dues institucions que el 1684 es barallaven per qüestions de protocol, tretze anys després arribessin a una comunitat d'interessos tan gran. Com recorda el memorial *Manifestació pública*, durant el setge de 1697, el Braç Militar i la Ciutat «eran dos instrumentos templados al mismo punto de fidelidad, y dos líneas que terminaban al centro de la verdad, las escribían uniformes, [...] las continuaban con la misma sinceridad, sin atender a contemplaciones particulares, asegurados que así cumplían más al servicio de sus majestades».¹¹⁴ Paradoxalment, l'efecte destructiu de les bombes franceses sobre Barcelona havia tingut com a conseqüència d'enfortir els comuns i crear un nou mecanisme institucional que estava cridat a tenir un paper cabdal durant els anys posteriors.

Per acabar, cal precisar que, fins al setge de 1697, les competències de les conferències entre el Braç i la Ciutat havien estat estrictament militars, i ara s'albirava un canvi molt significatiu: la Conferència comença a assumir responsabilitats de caire polític, com és la designació dels ambaixadors, la confecció del manual d'instruccions de Narcís Descatllar, les nombroses cartes a Carles II, la preocupació per l'aplicació de la justícia i evitar els robatoris, etc. A partir de 1698 aquest vessant polític va adquirir progressivament més pes en la relació entre els dos comuns fins a esdevenir, com hem comentat en un altre lloc, «una institució decisiva en la política catalana» el principal objectiu de la qual era la defensa de les Constitucions.¹¹⁵

L'acció militar durant els anys de la Guerra de Successió

La ciutat de Barcelona va ser assetjada el 1704, el 1705, el 1706 i el 1713-1714. La història de cadascun d'aquests atacs ha estat prou ben estudiada per diferents historiadors i no resulta necessari endinsar-nos-hi.¹¹⁶ Després de l'experiència del 1697 els comuns convocaren la Conferència cada vegada que la ciutat es trobava en perill per a dirigir l'actuació mancomunada, com ho van destacar en el seu moment tant

113. AHCB, 1B-II, 106, f. 159r.

114. *Manifestación...*, pàg. 154-155.

115. MARTÍ, *La Conferència dels Tres Comuns...*, pàg. 401.

116. De lectura obligada són els relats d'Emmanuel MAS, *Diari des del novembre del any 1700 fins a l'octubre del any 1705* (Biblioteca del Seminari Conciliar de Barcelona, doc. 419, editat recentment per Agustí ALCOBERRO, *Cròniques del setge de Barcelona de 1713-1714*, Barcelona, 2014), del comte de Robres, *Memoria para la historia de las Guerras de Civiles de España* (edició i estudi introductor de Jose Maria Inurritegui, Madrid, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2006), de Narcís Feliu de la Peña, de Francesc de Castellví i dels *Anales Consulares*. A aquest llistat, a més de les referències dels *Dietaris* del Consell de Cent i de la Diputació, caldria afegir les del LBM (7, f. 317 i s. i 470 i s.). Entre els historiadors, podem destacar obres ja clàssiques: Salvador SANPERE I MIQUEL, *Fin de la Nación Catalana*, Barcelona, L'Avenç, 1905; Santiago ALBERTÍ, *L'Onze de setembre*, Barcelona, Albertí, 1964; Josep Maria TORRAS RIBÉ, *La Guerra de Successió i els setges de Barcelona*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1999; i Joaquim ALBAREDA, *La Guerra de Sucesión en España (1700-1714)*, Barcelona, Crítica, 2010.

el Braç Militar com Feliu de Penya.¹¹⁷ Durant els cinc dies que durà el setge de 1704, la Conferència es va reunir en deu ocasions (una mitjana de dues reunions diàries), a les que caldria afegir les reunions posteriors per gestionar la Coronela i les Esquadres de la Ciutat. El setge de 1705 en fou una excepció, explicable perquè des de feia uns mesos Felip V havia prohibit les conferències. I és molt significatiu que, just després de la capitulació davant dels aliats, els comuns van tornar a convocar una Conferència per tractar els encàrrecs del nou rei Carles III d'Habsburg.¹¹⁸ El 1706, hi van haver trenta-una reunions,¹¹⁹ i durant el setge de 1713-1714, n'hi ha documentades quaranta-vuit, tot i que sabem que van ser moltes més.¹²⁰

Gravat alemany celebrant el desembarcament de l'arxiduc Carles a Barcelona el 1705. AHCB, R. 18132.

117. Per al 1704, per exemple: LBM, 7, f. 98r. Per al 1706: FELIU, *Anales...*, vol. III, pàg. 556. Respecte al setge de 1714: Eduard MARTÍ, «L'organització política de la resistència de Barcelona», dins *Actes del Congrés Internacional els Tractats d'Utrecht. Clarors i foscos de la pau*, Barcelona, Museu d'Història de Catalunya, 2015, pàg. 327-340.

118. Eduard MARTÍ, «Les institucions catalanes davant l'arribada de l'arxiduc Carles III. Octubre-desembre de 1705», dins DDAA, Antoni Saumell i Soler, *Miscel·lània in memoriam*, Barcelona, UPF, 2007, pàg. 357-372.

119. MARTÍ, *La Conferència dels tres comuns...*, pàg. 138.

120. MARTÍ, «L'organització política...», pàg. 332.

En tots els setges la Conferència va indicar a cada comú el que calia fer en la defensa de la ciutat. Així, per posar només un exemple, el 1704 va aconsellar als comuns que demanessin al virrei el tancament de les tavernes i prostíbuls, que la Ciutat formés la Coronela i aixequés un Terç, que el Braç Militar dirigís les esquadres i demanés el suport dels membres més il·lustres del seu estament i que la Diputació fes crides per tot el país exhortar-lo a la quietud.¹²¹ Va escriure cartes al rei i a d'altres autoritats,¹²² i en alguns moments va assumir responsabilitats molt directes, com ara en la redacció de la resposta que feren als comuns a Darmstadt el 1704;¹²³ o el 1706, quan assessorà directament el rei a l'hora de fixar els llocs més segurs per refugiar-se de les bombes.¹²⁴ Durant el setge de 1713-1714, l'activitat de la Conferència, a banda dels afers militars, va abraçar aspectes tan diferents com l'administració de justícia, la fabricació i recollida de moneda o la decisió final de capitular.¹²⁵ De fet, en aquest darrer setge, els temes militars suposaren el 28% de les actuacions dels representants dels comuns, mentre que els econòmics i els constitucionals foren més freqüents, un 34% i un 38%, respectivament, senyal ben eloqüent del nou paper que exercia el Braç a través de la Conferència.¹²⁶ Com el 1697, el 1704 i el 1706 va aparèixer també la figura dels ambaixadors comuns de Ciutat i Braç,¹²⁷ i d'altres, com Josep Duran el 1703 i Pau Ignasi de Dalmases i Felip Ferran el 1713, enviats a petició expressa de la Conferència, que va redactar les instruccions per a les ambaixades.¹²⁸

En tots els setges es continuaren fent les esquadres nocturnes seguint, com recordava el Braç el 1705, el model de 1697.¹²⁹ En algunes ocasions, aquesta tasca es va allargar, com ara el 1704, quan estigueren actives un mes després de finalitzar el setge.¹³⁰ El març del 1714 el Braç va arribar a concedir la categoria de noblesa als gaudints que agafessin les armes per defensar la ciutat.¹³¹ Sovint també, el Braç Militar i la Ciutat van estar units al mateix lloc.¹³²

En la major part dels setges de començament del segle XVIII, la unió entre el Braç i la Ciutat va ser molt més forta que no pas amb la Diputació. El 1704, un cop l'armada aliada havia abandonat Barcelona, la noblesa i els consellers van

121. LBM, 7, f. 11v i s.; MAS, *Diari...*, pàg. 396. Sobre 1706: DGC, 10, pàg. 699. Sobre 1714: MARTÍ, «L'organització política...», pàg. 332.

122. El 1704 va escriure un total de set cartes a Felip V sobre el setge i les seves conseqüències, i altres sis a diferents membres de la Cort (MARTÍ, *La Conferència dels Tres comuns...*, pàg. 428 i s.). El 1706 va fer dues "representacions" al rei, i el 1714 tenim constats més de vint documents d'aquesta mena (MARTÍ, «L'organització política...», pàg. 332).

123. DGC, 10, pàg. 458 i 1745.

124. LBM, 7, f. 490r.

125. MARTÍ, «L'organització política...», pàg. 332-335.

126. Resulta ben significatiu que el 46% dels temes que va tractar la Conferència entre 1698 i 1714 fessin referència a qüestions de caire legal/constitucional mentre que els afers militars suposen un 30% (MARTÍ, *La Conferència dels tres comuns...*, pàg. 304).

127. LBM, 7, f. 32r; DGC, 10, pàg. 700-701.

128. LBM, 6, f. 785r i s. AHCB, 1B-II, 222, f. 70.

129. LBM, 5, f. 326r i s.

130. AHCB, 1B-II, 213, f. 267v.

131. *Succinta memòria de lo que passà en pendrer la resolució lo Principat de Cathalunya de sa defensa en la Junta de Braços Generals per est fi convocada als 30 de juny de 1713, y relació breu del siti de Barcelona que se comensà a 25 de juliol del any 1713 fins als 13 de setembre del any 1714, que se entregà esta capital a la deguda obediència del Rey Nostre Senyor (que Déu guardé) y entrega dels portals y Monjuich al Exm. Sr. Duch de Berbich, generalíssim de las dos Coronas, manuscrit enquadernat amb el volum de Gazeta de Barcelona. Continuación del diario del sitio...*, Barcelona, Rafael Figueró, 1713-1714 (AHCB, R s. d. 8°), pàg. 68.

132. El 1705, per exemple, el Consell de Cent i el Braç estigueren al convent del Carme (LBM, 7, f. 336r).

continuar tenint conferències de dos comuns per coordinar la seguretat, sense la participació dels diputats, i els dies següents la Diputació va marcar distàncies a l'hora de protestar a Velasco per la repressió posterior al setge.¹³³ El 1705, a banda que la Diputació es va refugiar en un lloc diferent que la Ciutat i el Braç, fou el Braç el primer a presentar les condicions de capitulació.¹³⁴ D'altra banda, i de manera ben similar al 1697, el Consell de Cent va demanar a la noblesa que donés el seu vistiplau a la proposta de capitulacions que volia presentar a Velasco.¹³⁵ El 1706, novament la Diputació va voler diferenciar-se i va escriure a la reina d'Anglaterra i a d'altres monarques aliats, sense consultar-ho a la resta de comuns. La Ciutat i el Braç, per contra, van acordar que una Conferència redactés llurs cartes.¹³⁶ En fi, el 1713-1714 és prou conegut el paper que va tenir la Diputació, la qual el febrer de 1714 va cedir la responsabilitat de la defensa a la Ciutat. Per això, no ens ha d'estranyar que la Ciutat demanés l'aprovació del Braç en una missiva que volia fer a l'agost de 1714 per animar els pobles de Catalunya a la defensa, una competència que pròpiament era dels diputats. Tots aquests exemples, i d'altres que podríem recollir, manifesten que el Braç Militar havia esdevingut un element imprescindible en la defensa de la capital i en la vida política del país.

Una noblesa aburgesada o una ciutat ennoblida?

És conegut que l'enfortiment de les monarquies a l'Edat Moderna va comportar una debilitament progressiu de la noblesa, que, amb la progressiva pèrdua de poder a la Cort, va cercar una nova identitat que justificués el seu paper en la societat.¹³⁷ En línies generals, la resposta de la noblesa europea a aquesta crisi va ser dirigir el seu interès cap al control de les institucions de poder local. Segons Legay, en les «instances du pouvoir intermédiaire, dotées d'attributions plus ou moins étendues», fou on «l'idéal nobiliaire du service a trouvé un regain d'efflorescence», de manera que la noblesa «s'est affirmée comme une élite du pouvoir jusqu'au milieu du XIXe siècle».¹³⁸ Lògicament, no són el mateix les “dietines” i els “comitats” de Polònia i Hongria¹³⁹ que les “assemblées de la noblesse” del Delfinat francès de mitjans de segle XVII¹⁴⁰ o que l'organització nobiliària sueca.¹⁴¹ Tot i que les particularitats de cada regne són diferents, aquesta

133. LBM, 7, f. 123r. MAS, *Diari...*, pàg. 427.

134. LBM, 7, f. 343r. El dietari recull que «era la petició [del Braç] como la de 1697».

135. LBM, 7, f. 343v. El síndic de la ciutat mostrava que el Consell de Cent «dessitja la aprovació del Bras» abans de presentar-la al virrei.

136. LBM, 7, f. 516v.

137. Hamish M. SCOTT, *The European Nobilities in the 17th and 18th centuries*, Londres/Nova York, Longman, 1995, pàg. 8.

138. Marie Laure LEGAY i Roger BAURY (ed.), *L'invention de la décentralisation. Noblesse et pouvoirs intermédiaires en France et en Europe XVIIe-XIXe siècle*, Villeneuve d'Ascq, Septentrion Presses Universitaires, 2009, pàg. 21 i 381.

139. Marie-Françoise VAJDA, «Les royaumes des républiques? La noblesse dans l'État en Hongrie au XVIIIe siècle: l'exemple des comitats», dins LEGAY i BAURY, *L'invention...*, pàg. 269-284.

140. René FAVIER, «Le conflit des ordres et la représentation provinciale en Dauphiné au XVIIe siècle. Des États aux Assemblées de pays», dins Anne BLANCHARD (et alii, ed.), *Les Assemblées d'États dans la France méridionale à l'époque moderne*, Montpellier, Université Paul Valéry, 1995, pàg. 63-89.

141. A. F. UPTON, «The Swedish Nobility, 1600-1772», dins SCOTT, *The European Nobilities...*, pàg. 18.

transformació es va notar especialment a la península Ibèrica. A Navarra es va mantenir un Braç Militar amb «dimensiones reducidas y limitadas, que no retardasen el debate y su control desde Madrid». ¹⁴² A la Corona de Castella, on no es va convocar l'Estament Militar a partir del 1585, ¹⁴³ la noblesa va controlar els consistoris municipals i «la lucha por el poder a lo largo de la modernidad no fue tanto una lucha del rey contra el reino representado en las ciudades "burguesas", sino del rey contra las ciudades "ennoblecidas"». ¹⁴⁴

A Catalunya els cavallers van entrar al Consell de Cent el 1498 i també ho feren els nobles el 1622. L'aparició del Braç Militar el 1602 s'explica per la voluntat de «conservació de ses prerrogatives, immunitats i privilegis». ¹⁴⁵ L'aparició de la Conferència dels Tres Comuns el 1697 va ser un pas més en la progressiva penetració de Braç Militar en els àmbits de poder local. El conegut conflicte entre la Diputació i l'Estament Nobiliari al llarg d'aquests anys i el protagonisme que aquest últim adquirí en la defensa de la ciutat suposaren un canvi d'estratègia de les elits nobiliàries catalanes, cada vegada més preocupades pels problemes que afectaven més l'Estament Reial que no pas el rei a qui devien fidelitat.

El procés observat a l'escenari barceloní i català no deixa de ser una anomalia en la dinàmica europea, ja que precisament un dels camps on es va manifestar amb més claredat la crisi de la noblesa davant el poder del rei va ser en la pèrdua de la funció militar. ¹⁴⁶ En el cas peninsular Domínguez Ortiz recorda que la pau interior va generar una crisi de la vocació militar, fet «especialment visible en el sector nobiliario porque las armas constituían su tradición y su razón de ser», i conclou que sota el govern dels Àustries i els Borbons els nobles «ya no disponían de la fuerza militar ni de la obediencia incondicional de sus vasallos». ¹⁴⁷ No era casualitat que l'acta fundacional de la nova Confraria de Sant Jordi el 1565 a Barcelona es justificués perquè «l'exercici militar, per la contínua pau se sia vingut a entibiar en los cavallers jòvens que de nou vénen al món». ¹⁴⁸ Especialment intens va ser aquest procés al segle XVII. ¹⁴⁹ La Corona va substituir al «noble y señor de vasallos por el servicio de los municipios en los que se agrupaban las oligarquías y nuevos grupos sociales». ¹⁵⁰ Per aquesta raó,

142. Alfredo FLORISTÁN, «Honor estamental y merced real. El Brazo Militar en las Cortes de Navarra», *Príncipe de Viana*, 234 (2005), pàg. 141.

143. Antonio DOMÍNGUEZ ORTIZ, «La nobleza como estamento y grupo social en el siglo XVII», dins M. Carmen IGLESIAS (coord.), *Nobleza y Sociedad en la España Moderna*, Oviedo, Nobel, 1996, pàg. 120.

144. José Manuel BERNARDO ARES, «Cortes o cabildos: la representación política del reino en la Corona de Castilla (1665-1700)», *Actes del 53è Congrés de la Comissió Internacional per a l'Estudi de la Història de les Institucions representatives i parlamentàries*, Barcelona, Parlament de Catalunya, 2005, vol. I, pàg. 397.

145. Biblioteca de l'IUHVJVV, CR4075, C28 1602, *Llibre Verd del Braç Militar*, f. 3v.

146. Sobre el tema: Jonathan DEWALD, *La nobleza europea, 1400-1800*, València, Pretextos, 2004; James AMELANG, *El hombre del Barroco*, Madrid, Alianza, 1992; Jean BÉRENGER, «Noblesse et absolutisme de François I à Louis XIV», dins Bela KOPECZI i Eva H. BALÁZS (ed.), *Noblesse française, noblesse hongroise, XVII-XIXe siècles*, Paris, CNRS, 1981; José Antonio MARAVALL, *Poder, honor y élites en el siglo XVII*, Madrid, Siglo XXI, 1979; LEGAY i BAURY, *L'invention de la décentralisation...*

147. DOMÍNGUEZ ORTIZ, «La nobleza como estamento...», pàg. 128.

148. Citat per Montserrat RIBOT i IGLESIAS, «La Confraria dels cavallers de Sant Jordi de Barcelona en sus últimos tiempos», dins *Actes del I Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Barcelona, Diputació de Barcelona, 1984, vol. II, pàg. 463-469. La cita a la pàg. 463.

149. Irving A. THOMPSON, *Guerra y decadencia. Gobierno y administración en la España de los Austrias. 1560-1620*, Barcelona, Crítica, 1981. Antonio DOMÍNGUEZ ORTIZ, «La movilización de la nobleza castellana en 1640», *Anuario de Historia del Derecho Español*, 25 (1955), pàg. 296-326.

150. FRANCISCO ANDÚJAR, «Milicia y nobleza. Reformulación de una relación a partir del caso granadino, siglos XVII-XVIII», dins Antonio JIMÉNEZ i FRANCISCO ANDÚJAR (ed.), *Los nervios de la guerra*, Granada, Agapea, 2007, pàg. 259.

a la darrerria del segle, els terços locals «se convirtieron en el componente más importante y numeroso de la infantería española».¹⁵¹ En el cas català, es confirmen les mateixes impressions, destacant les importants contribucions que van fer la Ciutat i la Diputació en la lleva i pagament de terços.¹⁵²

El fet que Catalunya esdevingués terra de frontera i de continuat enfrontament bèl·lic a partir el darrer terç del segle XVII va suposar per a l'estament noble una oportunitat per recuperar el prestigi perdut, i a la ciutat de Barcelona va ser on amb més vigor es van desenvolupar i organitzar la Coronela i altres sistemes defensius.¹⁵³ El recurs als exèrcits reglats «contribuyó a devaluar la presencia de las milicias urbanas tradicionales, [...] unas fuerzas de las que con toda razón desconfiaban» els monarques,¹⁵⁴ donat que aquestes unitats escapaven del control reial i en el passat havien tingut un paper molt important en les revoltes populars. És precisament des d'aquesta perspectiva que cal entendre les negatives de Velasco el 1697 a treure el pendó de Santa Eulàlia i a permetre la formació de la Coronela.¹⁵⁵ D'altra banda, és conegut que l'existència de les milícies urbanes va lligada al concepte de república i de llibertat, en la mesura que eren una manifestació de la independència de la ciutat respecte el poder reial.¹⁵⁶ S'ha constatat que els anys de govern de l'arxiduc a Flandes, quan les necessitats militars van forçar que es donés major pes a les milícies urbanes, també van ser els de major autonomia de les ciutats.¹⁵⁷ Però a final del segle, aquest procés estava totalment en crisi i «la decadencia de la organización militar específicamente local iba de la mano del debilitamiento de la propia autonomía política de las ciudades».¹⁵⁸

El cas de Barcelona presenta la dinàmica contrària. Tot i que el privilegi de tenir una milícia urbana amb el conseller en cap com a coronel data de 1544,¹⁵⁹ va ser a partir de 1684 quan la Coronela va adquirir protagonisme.¹⁶⁰ Carles III d'Habsburg la va convertir el 1706 en una milícia urbana permanent.¹⁶¹ Aquest procés va ser paral·lel a la revifalla de les idees constitucionalistes que es va produir a les Corts de 1701-1702 i de 1705-1706.¹⁶² Durant aquells anys, el Braç

151. José CONTRERAS, «La reorganización militar en la época de decadencia española, 1640-1700», *Millars*, 26 (2003), pàg. 154.

152. Antonio ESPINO, «Los tercios de la ciudad de Barcelona durante la Guerra de los Nueve Años, 1689-1697», dins *III Congrés de Historia de Barcelona*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 1993, vol. II, pàg. 325-330.

153. Francesc RIART, F. Xavier HERNÁNDEZ i Xavier RUBIO, *La Coronela de Barcelona (1705-1714)*, Barcelona, Dalmau, 2010.

154. José Javier RUIZ IBÁÑEZ (coord.), *Las milicias del rey de España. Sociedad política e identidad*, México, FCE, 2009, pàg. 17.

155. Velasco recordava a la Cort el paper tan important que havia tingut la milícia barcelonina en els fets de 1640 (ESPINO, *Las guerras de Cataluña...*, pàg. 210).

156. No per casualitat un dels càstigs imposats a Barcelona al 1640 va ser la pèrdua de la vigilància de les muralles (Fernando SÁNCHEZ MARCOS, *Cataluña y el Gobierno central tras la Guerra de los Segadores, 1652-1679*, Barcelona, Universidad de Barcelona, 1983, pàg. 58 i 120-132).

157. Manuel HERRERO, «Defender la patria y defender la religión», dins RUIZ, *Las milicias del rey de España...*, pàg. 280-282.

158. RUIZ, *Las milicias del rey de España...*, pàg. 31.

159. FERRO, *El dret públic català...*, pàg. 170.

160. FELIU, *Anales*, pàg. 384-385, situa el naixement de la Coronela al setge de 1684.

161. RIART, HERNÁNDEZ i RUBIO, *La coronela...*, pàg. 10 i 29 i s., situen el naixement de la Coronela el 1697, tot i que la seva configuració definitiva es produiria el 1705-1706. Però la documentació confirma que el 1705 el que es va produir fou «una nueva ordenanza para una vieja institución» (ESPINO, *Las guerras de España...*, pàg. 213). La documentació mostra que el 1697 el terme «coronela» era utilitzat amb normalitat, cosa indicativa que no era una invenció d'aquell any (AHC, 1B-II, 206, f. 155 i s.). El recurs a milícies formades per gremis data de molt abans, i se'n troben el 1613-1614 per a la persecució de lladres i la protecció de la muralla per l'arribada de l'armada turca (DACB, 9, pàg. 176 i 275).

162. Joaquim ALBAREDA, «Les Corts de 1701-1702 i de 1705-1706. La represa del constitucionalisme», dins *Constitucions, capítols i actes de cort 1701-1702 i 1705-1706*, Barcelona, Parlament de Catalunya, 2006, pàg. XLI.

Militar va adquirir un enorme protagonisme tant en la defensa “militar” de la ciutat com en la defensa “política” de les constitucions.¹⁶³ Les funcions del Braç Militar en la defensa de la ciutat eren en altres llocs d’Europa una competència exclusiva de les milícies urbanes i no pas de la noblesa.¹⁶⁴

El canvi d’estratègia del Braç, cada vegada més proper als interessos de la Ciutat, s’explica també per la composició social de la noblesa. Fa uns anys vam poder mostrar que el 56% dels membres del Braç entre 1700 i 1711 eren nobles, mentre que els cavallers suposaven el 26% i els ciutadans honrats un 17%.¹⁶⁵ Això indica que, per molt “militar” que fos el Braç, els seus membres no ho eren tant. Al llarg de les planes anteriors hem parlat de la relació entre el Consell i el Braç Militar com si fossin dues entitats diferenciades que amb el pas del temps van confluïr en la mateixa direcció: la defensa de la ciutat i de les constitucions. Però realment eren tan diferenciades? Un estudi detallat dels membres de l’Estament que van dirigir les esquadres de les rondes nocturnes pot ajudar a respondre la pregunta.

Al setge del 1684 el Braç Militar va organitzar la defensa amb esquadres al servei del governador i de les persones que ell va designar.¹⁶⁶ En canvi, a partir del setge de 1691 la direcció de les esquadres nocturnes es va fer a petició de la Ciutat. S’establiren torns diaris per a cada un del quaters en grups de quatre o dos membres de l’estament.¹⁶⁷ La participació de la noblesa en les esquadres va ser molt important. Entre 1684 i 1705 un total de 417 individus van participar-hi, dels quals 13 ho van fer en cinc o sis ocasions.¹⁶⁸

La participació del Braç Militar a les esquadres nocturnes

	Membres	Nobles titulats
1684	143	2
1691	148	3
1693	136	4
1694	101	–
1704	227	4
1705	117	2

Fonts: LBM, vol. 4-7.

Entre els assistents destaca la presència de 10 títols, els quals sovint compleixen amb les seves obligacions a l’esquadra amb membres d’estaments netament inferiors.¹⁶⁹ El fet mostra que dins el Braç hi havia una simbiosi social molt

163. MARTÍ, «L’assentament...», pàg. 94 i s.

164. Vegeu, per exemple, HERRERO, «Defender la patria...», pàg. 273.

165. Eduard MARTÍ, «El Braç Militar de Catalunya. Una institució decisiva en el tombant del segle XVII», *Pedralbes*, 28 (2008), pàg. 241.

166. LBM, 4, f. 137-140. En aquella ocasió, els nobles es van distribuir pels diferents baluards i com a suport del governador de Catalunya, de Barcelona i diferents membres de la Reial Audiència.

167. El 1691 i el 1693 els torns van ser de quatre persones; el 1694, el 1704 i el 1706, van ser de dues.

168. Vegeu Apèndix 2. No hem recollit les dades de 1697 perquè no s’ha conservat el llistat de les esquadres d’aquell any.

169. Així, per posar algun exemple, el 1691, el comte de Solterra compartia la direcció de l’esquadra amb el ciutadà honrat i doctor en dret Josep Alós; el 1693 el marquès de Rubí ho feia amb Francesc Molines, també ciutadà honrat, i el 1705 el marquès de Benavent va capitanejar el torn amb el ciutadà i antic mercader Jeroni Mascaró (LBM, 4, f. 817-820; 5, f. 72-82; i 7, f. 328-334).

important. A més de diferenciar entre nobles, cavallers/donzells i ciutadans –en la seva major part eren ciutadans honorats de Barcelona, tot i que també n’hi havia d’altres ciutats–, convé afegir tres elements més: si eren doctors en lleis, si tenien vincles comercials i si havien canviat d’estament. L’estudi mostra que ens trobem davant una noblesa molt allunyada de la imatge tradicional.

Els grups socials a les esquadres (en percentatge)

Any	Nobles	Cavallers	Ciutadans	Doctors en dret	Relacions mercantils	Canvi d’estament
1684	41	32	27	17	17	6
1691	55	26	19	22	17	8
1693	55	27	18	20	22	4
1694	63	22	15	20	20	9
1704	51	25	24	19	23	9
1705	49	25	26	20	28	6
Els més freqüents	60	19	21	23	36	13

Fonts: LBM, vol. 4-7.

La noblesa pròpiament dita representa en general una mica més de la meitat dels membres, mentre que els cavallers i els ciutadans honorats suposen l’altra meitat. Hi ha una tendència a augmentar el nombre de nobles (el 1684 són el 41%, mentre amb posterioritat superen gairebé sempre el 50%), però aquesta imatge queda compensada quan veiem que també augmenta el nombre de persones que han canviat d’estament; és a dir, cavallers i ciutadans que s’han ennoblit. A mesura que passen els anys, tant el nombre de doctors en lleis i de persones que tenen vincles mercantils tendeix a augmentar. Els doctors en lleis tendeixen a ser una cinquena part dels membres, i això confirma l’important paper que tenien els gaudints en la vida política del país.¹⁷⁰ Els individus amb vincles comercials evolucionen de manera clara des del 17% fins al 28%. Resulta molt significatiu que més d’una tercera part de les 53 persones que més participaren a les esquadres estaven vinculades al món mercantil.¹⁷¹

Certament el pes dels nobles resulta més gran en la direcció de la Coronela, però també ho és el dels individus que havien canviat d’estament. Els patrons segueixen el mateix guió que es dibuixava a les esquadres però amb una diferència significativa: mentre que els torns de les esquadres eren designats pel Braç Militar, els capitans de la Coronela eren escollits per cada gremi.¹⁷² Això atorga a la direcció de la milícia urbana un valor especial, ja que es fonamentava en el prestigi/confiança que podia tenir per a cada gremi un membre de l’estament militar.

170. James AMELANG, *La formación de una clase dirigente. Barcelona, 1490-1714*, Barcelona, Ariel, 1986, pàg. 76-80. Jon ARRIETA, «La Disputa en torno a la jurisdicción real en Cataluña (1585-1640): De la acumulación de la tensión a la explosión bélica», *Pedralbes*, 15 (1995), pàg. 33-93.

171. El criteri de “vincles comercials” l’entendem en un sentit ampli. Inclouem aquells que eren fills de mercaders, que estaven vinculats a la venda de la carn a la Ciutat de Barcelona, la recollida d’algun impost o participaven en companyies comercials. Aquest mateix criteri ja el vam aplicar a MARTÍ, *La classe dirigent catalana...*, pàg. 115.

172. Recordem que el 1697 els membres de la Conferència van demanar al Braç de no assistir a les reunions perquè havien estat escollits per dirigir els gremis de la Coronela. Així mateix, el 1706 el Consell de Cent va demanar que, per a la formació de cada una de les companyies de gremis, aquests «se previngan axí de capitans com dels demés sigan menester» (AHCB, 1B-II, 215, 23-III-1706).

Els capitans de la coronela (en percentatges)

Any	Noble	Cavaller	Ciudadà	Doctor en dret	Relació mercantil	Canvi d'estament
1697	76	14	10	21	10	3
1706	57	23	20	20	28	2
1714	62	10	28	19	32	15

Fonts: DACB. RIART, 2010.

Tot aquest seguit de dades il·lustra els canvis de la noblesa vinculada a la ciutat de Barcelona, com a resultat de la penetració d'un nombre cada vegada més gran de membres procedents d'estament inferiors, especialment de sectors mercantils. Més que un "aburgesament de la noblesa" el que s'estava produint era un "ennobliment de la burgesia", que no renunciava a l'activitat mercantil tot i el nou estatus social.¹⁷³ A través de les esquadres i la Coronela es va crear un nou punt de trobada, perquè, com diu un autor, les milícies urbanes eren també una manera d'expressar la «pertenencia a un yo colectivo y de incorporarse a él»;¹⁷⁴ o, segons un altre, «the strength of the civil militias [...] not resided primarily in the sphere of military defense or the maintenance of public order», sinó que «the militias were, first and foremost, an expression of civic solidarity».¹⁷⁵ Aquest és el punt a on volíem arribar. Molt més que la rellevància militar de les esquadres i la Coronela durant els fets de 1684-1714,¹⁷⁶ la seva importància rau en que van tendir ponts de solidaritat entre el Braç Militar i el Consell de Cent. Com han demostrat diferents autors, les classes dirigents de la societat barcelonina del segle XVII estaven prou integrades dins el teixit urbà i cultural.¹⁷⁷ El desenvolupament de les esquadres i la Coronela va accelerar el procés de sociabilització dels diferents estaments i, en darrera instància, va ser el punt sobre el qual es va fonamentar l'espectacular poder polític que va adquirir el Braç Militar en la defensa de les constitucions.

Conclusió

El 1699, el memorial *Escudo de la Verdad*, rememorant els fets de 1697, destacava que «a la dirección y consejo de estos tres comunes deve Barcelona y todo su Principado los timbres de la gloria que ganó en este frangente. [...] Quan felices

173. Un bon exemple d'això, es pot veure a Isabel LOBATO FRANCO, *Compañías y negocios en la Cataluña preindustrial (Barcelona 1650-1720)*, Sevilla, Universidad de Sevilla, 1995.

174. RUIZ, *Las milicias...*, pàg. 13.

175. Marteen PRAK, *The Dutch Republic in seventeenth century*, Cambridge, CUP, 2005, pàg. 157.

176. RIART, *La coronela...*, pàg. 60, recorda que al setge de 1713-1714 Antoni Villaroel no va fer lluitar la Coronela a l'exterior per no ser tropa reglada, i quan va actuar ho féu «gairebé sempre com a reforç de soldats professionals».

177. GARCÍA ESPUCHE, *Barcelona entre dues guerres...*, pàg. 43 i s., ha cridat l'atenció sobre el fet que a Barcelona les cases de la noblesa estaven integrades dins el teixit urbà i que no hi hagué cap mesura tendent a accentuar les diferències socials mitjançant barris específics. Per la seva banda, James AMELANG, "Gent de la Ribera" i altres assaigs sobre la Barcelona moderna, Vic, Eumo, 2008, pàg. 59, ha destacat el paper de les obreries i confraries en la sociabilització de la noblesa.

efectos se pueden esperar de cada uno de estos gremios si el zelo del bien del país [...] reduce a unión y conformidad sus elevados dictámenes y sus inimitables operaciones». ¹⁷⁸ Quan veiem la influència política que van adquirir el Braç i la Conferència entre 1698 i 1714, ens adonem que aquestes paraules van ser realment profètiques. La Conferència va ser el millor exemple que la unió dels comuns era el millor antídoto contra les dèries absolutistes de qualsevol monarca. No és possible d'entendre els esdeveniments de la Guerra de Successió i especialment del setge de 1713-1714 sense tenir presents els fets del 1697. Tot i que les conferències de comuns tenien una llarga tradició, van ser les reunions de representants la Ciutat i el Braç Militar el 1697 les que realment van assenyalar el camí. La Conferència va esdevenir aleshores una institució amb poder per posar en marxa ambaixades, redactar les cartes que enviaven la noblesa i el Consell de Cent al rei, al virrei i als membres de la Cort, dirigir la defensa, confeccionar plantes de la Coronela i exigir al virrei el compliment de les seves obligacions militars. Eva Serra ha afirmat que «en les situacions d'excelsitud política a Catalunya no hi ha un buit de poder per un arcaïcisme institucional, sinó [...] capacitat política de resposta». ¹⁷⁹ Els setges de 1684-1714 van ser moments d'excelsitud política en els quals les institucions catalanes van ser capaces de crear «noves i agosarades interpretacions de velles lleis», ¹⁸⁰ que «feien avançar l'adequació de la representació política a les bases socio-econòmiques en transformació». ¹⁸¹

França no va ser gens conscient de les conseqüències polítiques de la seva acció militar durant el darrer terç del segle XVII, que va permetre a la noblesa catalana demostrar una implicació real en la defensa de la capital i del país i va atorgar al Braç Militar una nova identitat i funció social. Comines reconeixia que en el setge de 1697, gràcies a les «nobles atenciones y prudentes consejos» de la noblesa, «ha debido la Ciudad sus mayores aciertos». ¹⁸² I la Ciutat no dubtava a afirmar que «sempre tindrà molt present esta merç [del Braç] y procurarà totas las ocasiones puga per demostrar tot afecte y estimació». ¹⁸³ Així, la unió entre el Braç Militar i el Consell de Cent s'explica per un doble procés: els canvis socials que estava experimentant la societat barcelonina i els esdeveniments polítics d'aquells anys. La força d'aquesta unió es va manifestar especialment en la defensa de les constitucions els anys de la Guerra de Successió. Quan l'11 de setembre de 1714 Rafael Casanova va caure ferit, qui va recollir el pendó per mantenir la lluita va ser Joan de Lanuza, comte de Plasencia i protector del Braç Militar. ¹⁸⁴ El següent a aixecar el pendó fou Josep Mata, conseller noble de l'Estament. ¹⁸⁵ En aquell moment no hi hagué cap diputat, i això no va ser cap casualitat.

178. *Escudo de la verdad...*, pàg. 43.

179. EVA SERRA, «Entre la ruptura i la continuïtat», dins *Les Corts a Catalunya. Actes del Congrés d'Història Institucional*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1991, pàg. 160.

180. NÚRIA SALES, «Diputació, síndics i diputats. Alguns errors evitables», *Pedralbes*, 15 (1995), pàg. 96.

181. EVA SERRA, «La vida parlamentària a la Corona d'Aragó: segles XVI i XVII. Una aproximació comparativa», dins *Actes del 53è Congrés...*, pàg. 526.

182. COMINES, *Relación diària...*, pàg. 154.

183. *DACB*, XXII, pàg. 215.

184. De fet, el Consell de Cent havia escollit com a alferes major del pendó de Santa Eulàlia al comte de Plasencia (Francisc CASTELLMÍ, *Narraciones Históricas*, Madrid, Fundación Francisco Elías de Tejada, 1997, vol. III, pàg. 590). També: *DACB*, XXVIII, pàg. 78.

185. CASTELLMÍ, *Narraciones...*, vol. IV, pàg. 253.

Apèndix 1: La Conferència de 1697

Data	Acords	Document
maig		
23	Fer ambaixada al virrei. La Diputació vol fer somatens i la Ciutat treure el pendó de Santa Eulàlia.	Representació conjunta dels tres comuns.
25	Fer memorial al rei. La Conferència diu que el tema del pendó correspon a la Ciutat decidir-ho amb el virrei.	
25	Es revisa el memorial al rei	Representació conjunta dels tres comuns al rei i minuta d'apuntaments.
26 **	Redacció de cartes a la reina, a Montalto i a altres membres de la Cort.	
27	Redacció de cartes per a València i Saragossa. També es tracta sobre la sortida del pendó de Santa Eulàlia.	
28	Fer ambaixada al virrei.	Es va fer però no es va enviar.
28	Fer ambaixada al virrei i es nomenen els dos ambaixadors.	
29	Redacció de cartes per a València i Saragossa. Necessitat de nomenar un ambaixador a Madrid.	Les cartes es van enviar en nom de la Ciutat i del Braç.
31	Redacció de les cartes i el manual d'instruccions per a Narcís Descatllar.	
juny		
1	Redacció de les cartes per a Narcís Descatllar.	
2	El bitllet del virrei sobre formar la Coronela o un terç de confraries.	
3	El bitllet del virrei sobre formar la Coronela o un terç de confraries.	Es fa ambaixada al virrei.
4	Sobre la formació de la Coronela.	S'acorda fer ambaixada al governador de Catalunya i molt probablement també al mestre de camp, a Darmstadt i al rei.
7	Sobre el nombre de persones que ha de tenir la Coronela.	S'acorda fer ambaixada a Corzana mantenint el mateix nombre d'homes i demanant almenys armes per a 1.000. La resta les buscarà la Ciutat.
9	Sobre el setge.	
13	Redactar cartes de resposta al rei.	
17	Redactar cartes de resposta al rei.	
18	Redactar cartes de resposta al rei i a la reina.	
22	Redactar cartes de resposta al rei i a la reina.	
25	Fer una ambaixada al virrei sobre el setge i nomenament de dos representants.	Es redacta la representació i el manual d'instruccions.
26	Redactar cartes per a Madrid informant de la situació.	
28	Redactar cartes per al rei, a la reina i al marquès de Rupit.	
29 ***	Sobre com ajudar a l'alimentació dels membres de la Coronela.	
30 *	Sobre els abusos que cometien els soldats.	Es fa ambaixada a Corzana.

Data	Acords	Document
juliol		
1	Redactar la resposta a Corzana sobre les rondes nocturnes.	Representació a Corzana sobre rondes.
3	Redactar cartes per al rei, a la reina i a Descatllar.	
5	Cartes al virrei.	
6	Redactar cartes al rei, a la reina i a Descatllar.	
12	Redactar cartes al rei, a la reina i a Descatllar.	
13	Redactar cartes a Descatllar.	
16	Cartes informant de la situació del setge.	Envien les cartes.
20	Cartes informant de la situació del setge.	Redacten cartes al rei i a la reina.
24	Cartes informant de la situació del setge.	Redacten cartes al rei, a la reina, a Descatllar i a Velasco.
30	Cartes informant de la situació del setge.	Redacten cartes al rei, a la reina, a Descatllar i al regne de València.
agost		
1	Informar al rei que alguns capitans estan parlant de capitulació.	Redacten cartes al rei i a Descatllar.
2	Ambaixades a Corzana i a Florida pels possibles pactes de capitulació.	Redacten les dues ambaixades.
3	Informar de la situació.	Redacten cartes al rei i a Descatllar.
4	Informar de la situació i la possible capitulació.	Redacten cartes al rei, a la reina, a l'Inquisidor, a Descatllar i a Portocarrero.
6	Sobre la capitulació.	Carta al rei.
9	Respondre a les cartes del rei sobre la capitulació.	Carta al rei.

Fonts: LBM; DACB; AHCB, 1B-II; *Manifestación...*; *Escudo de verdad...*; COMINES...

* Molt probable perquè la fan els dos comuns i Corzana respon també als dos comuns per separat.

** Es dedueix de la lectura de 1B-II.

*** Va ser a finals de juny però desconeixem la data exacta.

Apèndix 2: Els membres del Braç Militar que més vegades van assistir a les esquadres

Nom	1684	1691	1693	1694	1704	1705	TOTAL
Bru i Canta, Lluís	X	X	X	X	X	X	6
Verdier, Domingo	X	X	X	X	X	X	6
Alemaný i Navel, Josep		X	X	X	X	X	5
Amigant, Josep	X	X	X		X	X	5
Massanes, Salvador	X	X	X	X			5
Merles i Massana, Josep	X	X	X		X	X	5
Oriol, Baltasar		X	X	X	X	X	5
Riu i Navarro, Honorat	X	X	X		X	X	5
Rocabertí i Pau, Jeroni		X	X	X	X	X	5
Sabater i Agullana, Martí (marquès de Benavent)		X	X	X	X	X	5
Sambassart, Francesc	X	X	X		X	X	5
Tristany, Aleix		X	X	X	X	X	5
València, Anton	X	X		X	X	X	5
Aloy, Joan Baptista	X			X	X	X	4
Amigant i Olzina, Francesc			X	X	X	X	4
Antic, Francesc			X	X	X	X	4
Armengol, Anton			X	X	X	X	4
Berart, Ramon	X	X	X	X			4
Boneu, Fèlix	X		X		X	X	4
Claresvalls, Joan		X	X	X	X		4
Copons de Llor, Ramon	X	X	X		X		4
Cruilles, Anton		X		X	X	X	4
Dalmases menor, Pau		X	X	X	X		4
Descatllar, Narcís (marquès de Besora)	X	X	X		X		4
Desvalls, Emmanuel		X	X	X	X		4
Duran, Mariano		X	X		X	X	4
Dusai i Bru, Josep			X	X	X	X	4
Ferran, Felip	X	X	X	X			4
Fivaller, Carles	X	X		X	X		4
Josa Agulló, Joan			X	X	X	X	4
Junyent i Vergós, Francesc		X	X	X	X		4
Lloreda, Jacint	X	X	X		X		4
Magarola, Vicenç		X	X		X	X	4
Monnar, Francesc		X	X	X	X		4
Mora i Bosser, Salvador		X	X		X	X	4
Mora i Xammar, Anton	X	X	X	X			4
Oliver, Josep		X	X		X	X	4
Ponsic, Joan		X	X		X	X	4
Potau, Anton	X		X	X	X		4
Puiggener, Francesc	X	X	X	X			4
Rech Gallart, Maurici	X	X			X	X	4
Reverter, Joan Baptista	X	X	X		X		4
Riu, Ignasi			X	X	X	X	4
Serra, Josep		X	X	X	X		4
Sitges, Josep	X		X		X	X	4
Tere, Josep (baró de Terré)	X		X	X	X		4
Terré Granollachs, Josep		X	X		X	X	4

Nom	1684	1691	1693	1694	1704	1705	TOTAL
Tord i Granollachs, Francesc			X	X	X	X	4
Vadell i Besturs, Fèlix			X	X	X	X	4
Vila Casamitjana, Carles		X	X		X	X	4
Vilana, Lluís	X	X	X	X			4
Vives, Joan			X	X	X	X	4
Xammar, Ramon		X	X	X	X		4

Font: LBM, vol. 47.